

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Nederlands Amazonia : handel met indianen tussen 1580 en 1680

Hulsman, L.A.H.C.

Publication date
2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hulsman, L. A. H. C. (2009). *Nederlands Amazonia : handel met indianen tussen 1580 en 1680*. [Thesis, externally prepared, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Bijlage C Indiaanse handelspartners

Inhoudsopgave Bijlage C

328	1	Indiaanse bevolking 1492
329	2	Kaart Indiaanse samenlevingen
330	3	Kaart petroglyfen
331	4	Tabel Indiaanse etnoniemen
332	5	Teksten Indiaanse vertellingen Penard

1. Demografische projecties van de Indiaanse bevolking van Amazonia in 1492

De schattingen van de bevolking van Amazonia vóór 1492 verschillen sterk. Denevan citeert 500.000 door Moran in 1974 tot 10.000.000 van Rondón in 1951. De onderstaande tabel toont de berekening van de bevolking van Amazonia in 1492 door Denevan. (Denevan 1976: 230 table 7.3.)

Tabel van geschatte bevolkingsdichtheid per leefomgeving in Amazonia omstreeks 1492

Leefomgeving/gebied	Oppervlakte km ²	Bewoners p km ²	Bevolking 1492
Laagland savanne			
O.Peru en N.O. Bolivia	1.472.800	0.8	1.211.000
Vloedvlaktes rivieren	102.814	14.6	1.501.000
Bosland Amazonia	5.037.886	0.2	1.007.000
Braziliaanse kust	105.000	9.5	997.500
Savanne noordoost Brazilië	477.500	0.5	238.750
Savanne centraal Brazilië	2.178.000	0.5	1.089.000
Savannes Venezuela Colombia	395.000	1.3	513.500
Correcties			241.589
Totaal	9.769.000	0.7	6.800.000

De kuststrook van Guiana was minder dicht bevolkt. Whitehead schat de bevolking op ongeveer 500.000 op basis van de berekeningsmethode van Denevan. Op basis van het model met leefomgevingen van Denevan schat Whitehead de Caraïbische bevolking van het gebied van de zuidelijke oever van de Orinoco tot de Essequibo rivier op 39.000, boven de noordelijke oever van de Orinoco op 30.000 en in het Guarapiche gebied 47.000 (Whitehead 1988: 37, table 2; 40).

Tabel bevolking Guiana omstreeks 1492

gebied	Oppervlakte in km ²	Bewoner km ²	Aantal bewoners
Venezolaans Guiana	595.460	0.35	158.000
Drie Guianas	451.663	0.35	132.000
Braziliaans Guiana	377.877	0.35	208.000
	1.425.000		498.000

2 Kaart Indiaanse samenlevingen in het tropisch laagland van Zuid-Amerika

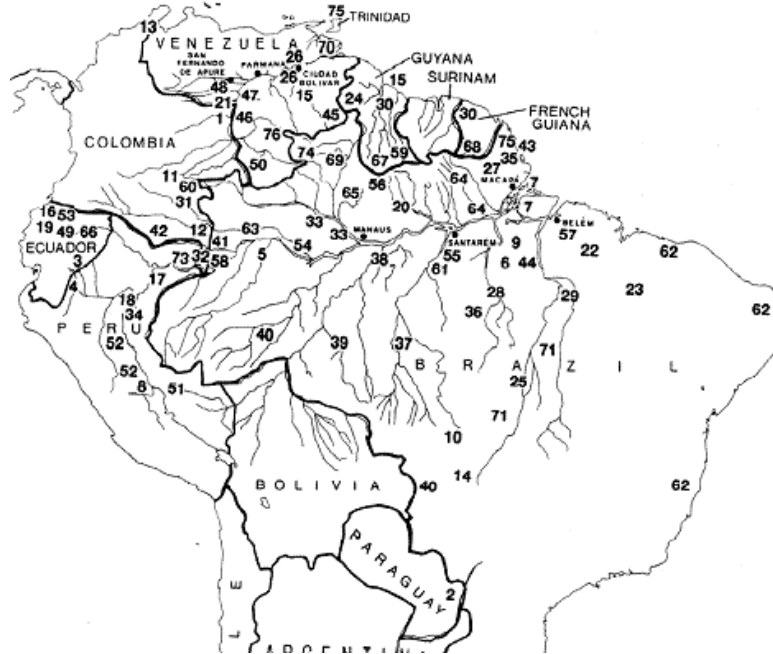

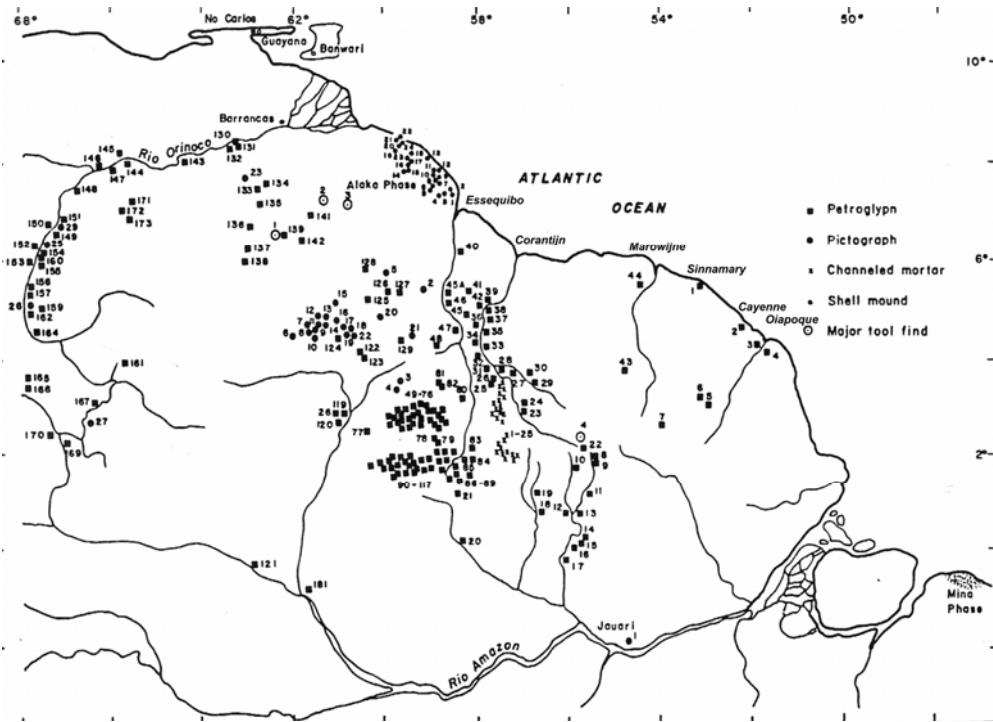
Figure 1.1. Indian groups in lowland South America.

KEY: NATIVE GROUPS

1. Achagua	27. Karipuna	53. Siona-Secoya
2. Aché	28. Kayapó (Cayapó)	54. Solimões
3. Achuar	29. Krahô	55. Tapsjô
4. Aguaruna	30. Locono (coastal)	56. Tarumã
5. Aisauri	31. Makú (Macú)	57. Tembé
6. Araweté	32. Makuna	58. Ticuna
7. Arua (Aruan)	33. Manao (Manoa)	59. Trio
8. Asháninka	34. Matses	60. Tukanoans (Tucanoans)
9. Asurini	35. Mayes	61. Tucunypé
10. Baktiari	36. Mekranotí	62. Tupinambá
11. Baniwa	37. Mundurucó	63. Uanano
12. Bará	38. Mura	64. Waiápi
13. Barí	39. Mura-Pirajá	65. Waimiri-Atroari
14. Bororo	40. Nambicwara	66. Woorani (Auca)
15. Carib	41. Omagua (downstream)	67. Wai-Wai
16. Cayapa	42. Omagua (upstream)	68. Wájana
17. Cocama	43. Falicur	69. Wápushana
18. Cocamilla	44. Parakanã	70. Wárao
19. Colorado	45. Pemon	71. Xavante
20. Condari	46. Piapocos	72. Xerente (Sherente)
21. Guajibo (Hiwi)	47. Piaron	73. Yagua
22. Ka'apor	48. Pumé (Yaruro)	74. Yanomamo (Yanomama, Yanomami, Yanoama)
23. Kanela	49. Runa	75. Yao
24. Kapoé	50. San Carlos	76. Ye'kuana
25. Karajá (Caraja)	51. Sharanahua	
26. Karifá	52. Shipibo	

De kaart is een weergave van de Indiaanse samenlevingen in het laagland van Zuid-Amerika zoals die gevonden wordt bij Roosevelt. (Roosevelt 1994: 20-21)

3. Kaart Guiana met petroglyfen en andere Indiaanse vindplaatsen

De kaart is een weergave van de kaart die Williams publiceerde met vindplaatsen van petroglyfen (in rots gekerfde afbeeldingen), pictogrammen, slijpgroeven in rots, schelpenheuvels en belangrijke vindplaatsen van werktuigen in Guiana. De vindplaatsen documenteren het belang van de Essequibo en Corantijn als verbindingroutes van de kust van Guiana met het achterland. (Williams 2003: 91 fig. 3.8)

4 Tabel C met Indiaanse etnoniemen in Keymis en Ley,

Modern oroniem		Etoniemen O-W	
		Keymis 1596	Ley 1598
Amazonedelta oost			Taparawacur
Amazonedelta west			Aruwa
Araguari		Arwaos; Pararweas	Parrario (Durrario)
Rio Amapá Grande		Mapurwanas	Apurwanna Arracarri (Aricurraw) Maii
Calçoene		Arrihari	Araicari (Arrieyrraw)
Cassipore		Arriharri	Morawonow
Arucaua		Marowannas	Marawen
Oiapoque	0	Coonoracki; Wacacoia; Wariseaco	Iyayos
Ouanary			
Approuage		Charibes	Paarawgos
Kaw/Caux	0	Iaos	Iyayos; Sappayos
Mahury	0	Maworia	Caribes
Cayenne R.	0	Wiaco	Caribes
Cayenne I.	0	Shebaïos	Sappayos
Macouria	0	Piraos	Caribes
Kourou	0	Arawaccos	Caribes
Malmanoury	0	Ipaïos	
Sinnamary	0	Shebaïos	Sappayos
Yiyi	0	Shebaïos	Sappayos
Counamama	0	Iaos; Arwaccas	
Iracoubo	0	Arwaccas	Arwaccas
Organabo	0	Winicinas; Arwaccas	Arwaccas
		Arwaccas	Arwaccas
Mana	0	Charibes	Caribes
Marowijne	0	Paracottos	Caribes
Commewijne	0	Carepini	Caribes
Suriname,	0	Carepini (C.)	Caribes
Saramacca	0	Carepini (C.)	Caribes
Coppename	0	Arwaccas	Caribes
Nickerie	0	Neekeari	
Coesewijne	0	Carepini (C.)	
Corantijn	0	Arwacca; Parawianni	Arwaccas; Awackoways
Berbice		Arwaccas	Arwaccas; Awackoways
Waybari		Shebaïos; Arwaccas	
Mahaicony		Panapi; Arwaccas	Arwaccas
Mahaica		Arwaccas	
Demerara		Wacawaïos	
Essequibo		Iaos; Shebaïos; Arwaccas; Charibes Maripai; Wocowaïos; Parawianni Iwariwakeri	Arwaccas
Pomeroon		Iaos; Panipi	Arwaccas
Moruka		Iaos; Arwaccas	
Waini		Charibes	Arwaccas
Barima	0	Charibes; Arwaccas	(Caribes)
Amacuro	0		
Orinoco	0		Mopoyas; Warawitti
		0 bezocht door Cabeliau in 1598	

Bron: Keymis 1968; Lorimer 1994; 2006.

5 Teksten met Indiaanse vertellingen uit Suriname

5.1 De legende van Letterhout-stomp. [20]

Penalo ame weipiempo. (Eertijds enz.) voor nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, kwamen de Indianen veel talrijker voor dan thans. Zij leefden tevens gelukkiger, wijl de macht der toenmalige Piaaimannen den Booze Geesten overal in bedwang hield. Paiwari (drank) ontbrak nooit; kinderen gehoorzaamden hunne ouders; nimmer doofde de barbakotvuren uit, wijl het wild altijd in overvloed voorhanden was en de visschen in de kreken krioelden. Maar dit aardsch paradijs veranderde toen aan onze kusten, schepen vol strijders verschenen, aan wier hoofd stond een man genaamd Paira-oende of Pairaoendepo d.w.z. Letterhoutstomp. Hij was een blanke, die de algemeene opmerkzaamheid tot zich trok door zijn vreemd uiterlijk; zijn mond bevond zich nl. ter plaatse, waar bij gewone menschen de borst moet zijn. Letterhoutstomp was een menscheneter. Moordend en roovend trok hij langs onze kusten. Wee den Indianen, die in zijne handen vielen, want levend werden ze verbrand of gevild en opgegeten! Overal waar Pairaoende verscheen, vluchtten de Roodhuiden naar alle richtingen, doch hij vervolgde hen onmeedogend, tot zij ten einde raad besloten zich te vereenigen om aan het geweld een einde te maken. Bij de beraadslagingen, die volgden, voerden de verschillende Piaaimannen het hoogste woord. En nadat zij door hunne bezweringen den Slangegeest bekoord hadden, gaven zij te kennen dat de Geest van Twee Lichamen bevolen had, dat alle Indianen zich moesten terugtrekken op een bepaald tabbertje (eilandje in de rivier), in de nabijheid van een groote savanne. Daar herhaalden de gezamenlijke Piaaimannen hunne bezweringen, met het gevolg dat toen Stomp, die het gebeurde hoorende, in kokende woede naderde, het tabbertje begon te bewegen en acht dagen lang verdween. Inderdaad, zoo luidt het verhaal, het tabbertje loopt nog tot vandaag. Pairaoendepo zocht overal naar de verdwenen Indianen, doch hen niet vindende, kon hij hen ook niet dooden. Integendeel was hij verplicht tot den terugtocht, waarna de Roodhuiden weder uit het tabbertje te voorschijn kwamen.

Maar nauwelijks had Letterhoutstomp dit vernomen, of hij vervaardigde een vreeselijken Kaaiman als vaartuig, om daarmede met één slag den Roodhuiden uit te roeien. De Indianen gingen toen kampen maken in de nabijheid van een rots genaamd Kaiwirioendepo of Skroertjestomp Daar hielden de gezamenlijke Piaaimannen weder eene geweldige bezwering ten einde den Dubbelgeest te bekoren en van hem te verkrijgen, dat hij den Kaaiman zou inslikken. Dagen lang duurden de ceremoniën en van zulk een invloed waren de smeekbeden der Piaaimannen op het hart van den Slangegeest, dat deze beloofde alles te zullen doen wat zijne roode kinderen verlangden. Letterhoutstomp naderde Kwaloe (Akoeloe der Franschen?), het riviertje, waar de Indianen zich verzameld hadden, van uit de plaats waar thans de Fransche gevangenen blijven (St. Laurent). Trotsch stevende hij in zijn vreemd vaartuig de Marowijne op, ten einde den Roodhuiden onverhoeds op het lijf te vallen. Maar ziet, eensklaps verhief zich een Geest van bekoring uit het water op, en Pairaoendepo werd met huid en haar ingeslokt, terwijl zijn vaartuig aan den oever dreef (van de Kawloe) waar het nog te zien is als een steenen kaaiman die op een anderen steen rust. Een verschrikkelijk gejubel weerklonk van alle zijden. Duizenden met vederen versierde Caraïben dansten den overwinnings dans, en te midden der algemeene feestvreugde werd de gebeurtenis vereeuwigd op de Temere-rots, die thans nog in de Marowijne staat.

5.2 De legende van Paramaribo. [42]

Penalo ame weipiempo. Eertijds voor nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, enz. werden de oevers der Suriname rivier bewoond door vele Caraïben, die gelukkig en tevreden met elkander leefden tot op een goeden dag een schip de rivier binnen-zeilde en het anker liet vallen voor de plaats, waar thans het fort Zeelandia staat. De kapitein kwam aan wal en werd vriendelijk door de Indianen ontvangen. Ik ben door mijn koning gezonden, zeide hij, om u in zijn naam om dit land te verzoeken. Neen, antwoordde de hoofdman, doch laat hem zelf komen, want wij handelen niet met ondergeschikten. Wat de kapitein ook deed, het Indiaansche opperhoofd liet zich niet bepraten. Hij vertrok dan ook en keerde na eenigen tijd terug, vergezeld van den koning. Deze begon niet terstond met de Indianen te onderhandelen, doch liet hen eerst flink drinken. Toen allen dan ook smoordronken waren, vroeg hij hen: 'geef mij dit land ten geschenke?' En zij antwoordden: 'Neem het vriend maar geef ons drank.' Toen de Roodhuiden, na hun roes te hebben uitgeslapen, beseften wat zij hadden gedaan, kregen zij berouw. Doch het was te laat, het eenmaal gegeven woord mocht niet verbroken worden. De koning bouwde een huis naast de plaats, waar thans de Sommelsdijksche kreek, die bij de Caraïben Paramoeloe heet, uitloopt in de Suriname rivier. Later kwamen er meer vreemdelingen en zoo ontstond de stad Paramaribo.

5.3 De legende van Sibaoloko. [43] (Arowakse legende)

Eertijds enz. heette de plaats waar thans het fort Zeelandia staat Sibaoloko of Steen Indianen. Daar woonden vreemde Indianen, wier handen door het aanhoudend vasthouden van bijlen en knotsen geheel vervormd waren; zij misten nl. duim en pink. Lang hoofdhaar bedekte hun lichaam terwijl hun taal slechts bestond uit het woord se, min of meer als de Caraïbische taal van dezen tijd. De vreemde Indianen woonden onder de steenen, maar zoodra de vloed opkwam, klommen zij in de boomen aan den oever. Hunne Piaaimannen waren zeer machtig zoodat het onmogelijk was hen ongemerkt te naderen. Maar toen de blanken in het land verschenen en het fort Zeelandia begonnen te bouwen, verlieten de Steen-Indianen hunne woonplaatsen en trokken naar de Saramacca, waar zij groote kanoa's bouwden, waarmede zij de Coppename wisten te bereiken. En van deze Indianen stammen af vele der thans aan de Coppename wonende Roodhuiden.

5.4 De Menschetende Hollander of Paira Oendepo in de Coppename. [36]

Penalo ame weipiempo. Eertijds, voor nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, enz. werd de Coppename bezocht door een wreedaard, een blanken menscheneter met een mond-opening aan de borst. Deze wederverschijning van Paira Oendepo en zijne strijders, verwekte algemeene ontsteltenis onder de Roodhuiden, die door hunne Piaaimannen werden gepiaaid, zoodat zij in de oogen der blanken onzichtbaar waren. De wreedaard moest zich dan ook tevreden stellen met eenige kampen te verbranden en enkele ongehoorzame Indianen te verslinden. Daarna verliet hij de streek.

5.5 De legende van Onone of Paira Oendepo in de Para en de Suriname. [36]

Penalo ame weipiompo. Eertijds, voor nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, enz. leefden de Indianen in de Para zeer gelukkig en tevreden. Doch op een goeden dag verscheen er een wreedaard, een menscheneter genaamd Onone. Hij was een blanke, een Oendepo of man met eene mondopening aan de borst. Aan zijn achterhoofd had hij tevens oogen, waarmede hij alles kon zien wat achter zijn rug gebeurde. Velen hielden hem voor denzelfden Paira Oendepo, die zoo vreeselijk onder de Roodhuiden aan de Marowijne had huisgehouden.[37] Onone vervolgde de Indianen onmeedoogend. Met Honden zoo groot als Tapirs achtervolgde hij hen door de dichtste wouden. Wee degenen, die in zijne handen vielen; levend werden ze verscheurd en opgegeten. Onone had vrouw en kinderen. Hij woonde in een huis, waar hij steeds na zijn rooftochten terugkeerde. Eens bracht hij een Indiaansch kind van de jacht mede om als speelkameraadje van zijn eigen kind te dienen. Alles ging goed tot op een dag Onone weder op de Indianen, vangst uittrok, terwijl ook zijne vrouw, na een grooten pot, waarin het indianenvleesch gekookt werd, op het vuur geplaatst te hebben, het huis verliet. Beide kinderen bleven alleen thuis. Het Indiaansch kind, dat zoovele zijner stamgenooten had zien vermoorden, maakte thans van de gelegenheid gebruik om zich te wreken. Den kleinen Onone aangrijpende, wierp het Roodhuidje hem in den pot, waarna het wrekertje ijlings in het woud vluchtte. Toen Onone dan ook rijk beladen van de jacht terugkeerde en het indianenvleesch in den pot wilde stoppen, vond hij daarin het gekookt overschot van zijn eigen lieveling. Terstond begreep hij alles en ijldde, ziedend van toorn vergezeld van zijn Hond het woud in, maar de kleine Roodhuid was spoorloos verdwenen. Onone en zijne vrouw trokken zich het geval zoo aan, dat beiden het land verlieten.

Bron: Penard 1907-1908: 20- 44.